

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.3

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2019-4-7>

Є. М. Ключова

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри господарського та транспортного права
юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій

К. М. Бречко

студентка II курсу магістратури
юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій

ГОСПОДАРСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

У статті авторами розглядаються господарські правовідносини у сфері електронної комерції. Треба зазначити, що актуальність даної статті полягає в тому, що стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій та Всесвітньої мережі Інтернет відіграють важливу роль у різноманітних сферах життєдіяльності, суттєво сприяють активізації цивільного і господарського обороту та сприяють руху підприємництва в напрямку світової глобалізації. У зв'язку з неупинним розвитком інформаційних мереж з'явився новий суспільний інститут, такий як «електронна комерція» – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, унаслідок чого в учасників таких відносин виникають права і обов'язки майнового характеру.

Автори дослідили та проаналізували наявні праці науковців, які розглядали питання господарських правовідносин у сфері електронної комерції; визначення поняття правовідносин у сфері електронної комерції, їх специфічні ознаки, об'єкт та суб'єкт. Авторами статті були використані праці вітчизняних і закордонних дослідників, які писали за даною тематикою.

Викладені в статті фактичний матеріал, статистичні дані, висновки та пропозиції відповідають дійсності та розкривають у цілому визначені мету і завдання дослідження. З точки зору форми подання матеріалу й колу окреслених і проаналізованих питань ця стаття видається певним новим кроком господарських правовідносин у сфері електронної комерції.

У статті автори вказують, що проведені дослідження не вичерпують усі аспекти проблеми розвитку та становлення електронної комерції. У подальшому авторами планується продовження розроблення даної теми, результати якої можуть бути використані в науковій та практичній діяльності державних органів, що в межах своїх повноважень забезпечують розроблення правових норм з упровадження системи використання електронної мережі з метою здійснення комерційної діяльності.

Ключові слова: комерція, електронна комерція, Інтернет, електронний документообіг, господарські правовідносини.

Постановка проблеми. На даний момент питання електронної комерційної діяльності набуває значної актуальності. З розвитком

телекомунікацій поширюються можливості для розвитку суб'єкта господарських відносин, пов'язані з підвищенням швидкості комунікації

між контрагентами, можливості досягнення консенсусу в господарських відносинах без персональної зустрічі, можливості обміну електронними документами тощо. Все це призводить до стрімкого розвитку порівняно молодій галузі господарського права – електронної комерції. Новизна такої галузі спричиняє відсутність її детального дослідження, а зокрема і недостатній розгляд такого її аспекту, як господарські правовідносини, що виникають у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання відносин, що виникають між суб'єктами електронної комерції, розглядаються у роботах таких учених, як: Г.Н. Хубаєв, І.О. Трубін, О.В. Мельник, Н.А. Дмитрик, К.В. Єфремов та ін. Проте водночас питання особливостей та ознак специфічних правовідносин, що виникають у сфері електронної комерції, не отримало належного наукового висвітлення.

Мета статті. Метою цього наукового дослідження є: дослідити та проаналізувати законодавство, аналітичний матеріал та праці науковців, що розглядали питання господарських правовідносин у сфері електронної комерції; визначити поняття правовідносин у сфері електронної комерції, їх специфічні ознаки, об'єкт та суб'єкт.

Виклад основного матеріалу. Для розгляду питання господарських правовідносин, що є темою цього дослідження, необхідно перш за все розглянути сферу, в якій такі правовідносини виникають, змінюються та припиняються, а саме сферу електронної комерції. Так, Закон України «Про електронну комерцію» визначає це поняття як спрямовані на отримання доходу правовідносини, що виникають під час вчинення юридично значимих дій з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [1]. У доктрині ж права погляди щодо електронної комерції різняться. Так, наприклад, Г.М. Хубаєв вказує, що електронна комерція – це така форма постачання кінцевому споживачу або контрагенту продукції, за якої вибір і замовлення товарів учиняється через інформаційно-телекомунікаційні системи, мережі, а розрахунки між сторонами здійснюються з використанням електронних документів і засобів платежу [2, с. 14]. І.О. Трубін під електронною комерцією розуміє вид суспільних відносин з реалізації товарів та послуг, що передбачає взаємодію контрагентів на основі електронних мереж без прямого фізичного контакту [3, с. 17]. Також В.О. Мельник зазначає, що традиційно електронну комерцію розглядають у широкому та вузькому розумінні.

Якщо розглядати це поняття в його вузькому розумінні, то зазвичай під цим поняттям мають на увазі власне здійснення продажу різноманітних товарів через Інтернет-мережу. У широкому ж розумінні це поняття включає у себе також електронний обмін інформацією, рух капіталу, банкінг тощо, тобто всі фінансові аспекти бізнесу, які проводяться з використанням мережі Інтернет [4]. Таким чином, із вищевикладеного можна зробити висновок, що електронна комерція за своєю суттю є господарською діяльністю, яка здійснюється з метою отримання певного доходу, тобто підприємницькою діяльністю.

Повертаючись власне до правовідносин у цій сфері, можна зазначити, що це питання є не досить дослідженим у доктрині. Існують різноманітні погляди на це питання. У зв'язку з достатньою новизною самого поняття «електронна комерція» дослідження, що наявні з цього приводу, зі зрозумілих причин звернені в цілому на вивчення власне цього поняття та ознак відповідної діяльності. Питання ж щодо відносин, які відбуваються в цій сфері, не є розглянутим у достатній мірі. Варто зазначити і думку Н.А. Дмитрика, який вказує, що загалом такі правочини не варто виділяти в певну окрему категорію, оскільки як правочини, так і їх різновид – договори залишаються незмінними за своєю суттю незалежно від способу та форми їх учинення, з використанням Інтернет-мережі чи ні, на папері чи у вигляді електронного документа [5, с. 10].

Проте на підставі вивчених матеріалів можна зробити висновок, що науковці загалом визнають такі правовідносини як особливий вид, хоча і здебільшого обмежуються зазначенням деяких окремих ознак таких правовідносин, не даючи їм загальну характеристику.

Так, наприклад, К.В. Єфремова вказує, що, відповідно до визначення електронної комерції, наданого в однойменному законі, можна визначити такі основні ознаки господарських правовідносин у цій сфері, як спрямованість на набуття певного доходу, дистанційний спосіб здійснення їх та майновий характер. Окремо дослідниця відзначає також договірний характер таких правовідносин [6].

Також К.Ю. Іванова зазначає, що здебільшого такі відносини є дво- та багатосторонніми, хоча існує дискусія щодо визнання односторонніми правочинами в мережі Інтернет, наприклад, відкриті ліцензії. Таким чином, загалом у сфері електронної комерції використовується такий вид правочину, як договір [7].

Отже, можна зробити висновок, що науковці взагалі виділяють лише найбільш базові ознаки електронних правочинів, до яких можна віднести майновий характер, одно- або багатосторонність, дистанційне їх здійснення тощо. Можна також додати до переліку цих ознак комерційний характер таких правовідносин, оскільки Закон України «Про електронну комерцію» визначає правовідносини у сфері електронної комерції лише як такі, що опосередковують підприємницьку діяльність. Також особливістю цих правовідносин є те, що до них не можуть бути віднесені договори, що потребують нотаріального засвідчення або ж державної реєстрації, адже поки що вчиняти таке посвідчення або реєстрацію за допомогою мережі Інтернет не видається можливим.

Елементом будь-яких правовідносин є їхній суб'єкт, і варто зазначити, що законодавство певною мірою звужує їх коло. Насамперед варто звернути увагу на вимоги Закону України «Про електронну комерцію», який зазначає, що суб'єктами правовідносин у цій сфері не можуть бути фізичні особи, які здійснюють реалізацію певних товарів без статусу підприємця, державні органи, які здійснюють свої повноваження, чи договір вчиняється відповідно до законодавства про публічні закупівлі, договори у сфері сімейних правовідносин, та якщо виконання зобов'язання забезпечується особою, яка уклала договір поруки або іншої форми майнового забезпечення, за умови, що вона діє в цілях, які виходять за межі її господарської чи незалежної професійної діяльності. Таким чином, можна зробити висновок, що суб'єктом таких правовідносин може бути лише фізична особа-підприємець, яка діє з метою отримання прибутку, та в деяких випадках – державні органи [1].

Окрім прямо визначених законом, можна визначити також факультативні ознаки, які в законодавстві не передбачені, але впливають із сутності власне підприємницьких відносин у мережі Інтернет. Так, наприклад, достовірна ідентифікація суб'єкта таких правовідносин у мережі Інтернет загальноприйнятими способами, які застосовуються в діловому обороті, в невіртуальному середовищі навряд чи є можливою. Таким чином, для ідентифікації зазвичай застосовується електронний цифровий підпис. У ст. 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» указано, що такий підпис є видом електронного підпису, який є результатом криптографічного перетво-

рення набору електронних даних, котрий дає змогу ідентифікувати підписувача [8]. Цей закон серед суб'єктів відносин, що ним регулюються, визначає користувача, тобто власника електронного цифрового підпису. Таким чином, однією з важливих ознак суб'єктів господарських правовідносин у зазначеній сфері є наявність електронного цифрового підпису. Щоправда, використання такого підпису пов'язане з певними законодавчими особливостями. Так, за ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» використання такого підпису може здійснюватися лише на договірних засадах, тому на практиці для їх використання необхідна письмова згода контрагентів [9].

Під час розгляду особливостей таких суб'єктів науковці також зазначають інші особливості їх функціонування. Так, у своїй праці, В.С. Мілаш зазначає, що суб'єктам цієї сфери часто притаманне використання специфічних видів веб-сайтів – торговельних концентраторів [10]. Зазначається також дискусійна думка про існування специфічних видів суб'єктів таких відносин, діяльність яких призначена для забезпечення подібного виду відносин – банків як емітентів електронних грошей, провайдерів тощо, хоча ця тема на даний момент не є достатньо дослідженою. Проте найбільш основними особливими ознаками суб'єктів таких відносин можна назвати ті, що наведені відповідно до існуючого законодавства.

Якщо говорити про об'єкт таких правовідносин, то законодавство передбачає певні обмеження і щодо нього. Так, наприклад, Закон України «Про електронну комерцію» зазначає, що у цій сфері не можуть укладатися договори, які стосуються грального бізнесу, окрім благодійних не грошових лотерей, а також не можуть укладатися договори, предметом яких є об'єкти, вилучені або обмежені в цивільному обороті [1].

Загалом, у доктрині на даний момент існують також дискусії щодо особливостей договорів у цій сфері. Так, наприклад, науковець С.В. Петровський запропонував таку класифікацію цих договорів: договори про надання послуг через електронні мережі та договори на передання інформації через електронні мережі [12]. Значно ширшим є поділ таких договорів у дослідника І.В. Невзорова, який поділяє їх на договори про надання: доступу до мережі Інтернет; послуг хостингу та реєстрації доменних імен; послуг з адміністрування та технічного супроводу публічного домену, делегування

доменних імен у відповідному публічному домені; послуг електронної пошти рекламних послуг; а також договори, пов'язані з організацією документообігу з використанням електронного цифрового підпису [13].

Законодавством передбачені певні умови укладання таких договорів. Так, за Законом України «Про електронну комерцію», електронний договір, крім визначених законодавством істотних умов для відповідного договору, може також містити інформацію про: порядок укладання такого договору; порядок використання електронних підписів сторонам договору; чи є можливим та в якому порядку здійснюється внесення змін до умов договору; спосіб і порядок акцепту такого договору; спосіб обміну інформацією під час виконання такого договору; способи ідентифікації сторони; порядок внесення змін акцепту; посилання на умови, що включаються до договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до іншого електронного документа й порядок доступу до такого документа; спосіб зберігання і подання інформації в електронній формі та умови доступу до неї, спосіб виготовлення та отримання паперових копій електронних документів; можливість вибору мови, що використовується під час укладання та виконання договору; інші відомості [1]. Щоправда, варто зазначити, що умови, які впливають з даної норми, не є обов'язковими.

Деякі науковці розглядають такий специфічний об'єкт правовідносин, як електронний цифровий контент. Це питання є досить новим у правовому полі, адже навіть визначення такого контенту в законодавстві відсутнє. Так, наприклад, на даний момент популярними суб'єктами господарювання стають електронні видавництва, які здійснюють продаж своєї продукції в електронному форматі. Актуальними на даний момент також стають послуги копірайтерів, діяльністю яких є наповнення рекламним та іншим текстом веб-сайтів. Так, наприклад, В.С. Мілаш розглядає проблему заповнення таким текстом певних веб-сайтів у контексті законодавства України про рекламу, адже відповідно до Закону України «Про рекламу», рекламна інформація повинна бути чітко відділена від інших матеріалів, для того щоб споживач міг її відрізнити, чого нечасто дотримуються власники таких сайтів. Це питання є досить цікавим для розгляду, але, на жаль, недостатньо дослідженим на даний момент та дуже невеликою мірою законодавчо врегульованим.

Висновки та пропозиції. Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що господарські правовідносини у сфері електронної комерції – це специфічні, врегульовані правом договірні відносини між суб'єктами господарювання та в окремих випадках державою, спрямовані на набуття, зміну та припинення господарських прав та обов'язків з метою отримання прибутку з обов'язковим використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

З дослідженої на даний момент інформації щодо таких правовідносин можна зробити висновок, що ці правовідносини на даний момент не є в достатній мірі законодавчо врегульованими з причини їх відносної новизни.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про електронну комерцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
2. Хубаев Г.Н. Маркетинг информационных продуктов и услуг. Ростов-на-Дону : РГЭУ «РИНХ», 2005. 224 с.
3. Трубін І.О. Правові засади функціонування електронних грошей у сфері електронної комерції : монографія. Київ : Алерта, 2013. 136 с.
4. Мельник О.В. Електронна комерція як складова частина електронного бізнесу: XI Міжнародна наукова інтернет-конференція «Сучасна наука XXI століття». URL: <http://intkonf.org/melnik-ov-elektronnakomertsiya>
5. Дмитрик Н.А. Осуществление субъективных гражданских прав с использованием сети Интернет. Москва : Волтере Клувер, 2006. С. 81.
6. Єфремова К.В. Правові аспекти виникнення та реалізації договірних відносин у мережі Інтернет. *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет* : кол. монографія ; кол. авторів А.П. Гетьман та ін. ; за ред. С.В. Глібко, К.В. Єфремова. Харків, 2016. С. 134–155.
7. Іванова К.Ю. Електронна комерція в Україні. *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет* : кол. монографія ; кол. авторів А.П. Гетьман та ін. ; за ред. С.В. Глібко, К.В. Єфремова. Харків, 2016. С. 134–155.
8. Закон України «Про електронний цифровий підпис». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
9. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
10. Мілаш В.С. Правові аспекти виникнення та реалізації договірних відносин у мережі Інтер-

- нет. *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет* : кол. монографія ; кол. авторів А.П. Гетьман та ін. ; за ред. С.В. Глібко, К.В. Єфремова. Харків, 2016. С. 52–91.
11. Юдін О.М., Макарова М.В., Лавренюк Р.М. Системи електронної комерції: створення, просування і розвиток : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 201 с.
12. Петровский С.В. Правовое регулирование оказания Интернет-услуг : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2002. С. 45–60.
13. Невзоров И.В. Проблемы регулирования предпринимательской деятельности, осуществляемой с использованием Интернета : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Санкт-Петербург, 2009. С. 95–96.
-

Kliuieva Ye. M., Brechko K. M. Economic legal relations in the field of the e-commerce

The article deals with economic relationships in the field of e-commerce. It should be noted that the relevance of this article is that the rapid development of modern information technologies and the World Wide Web play an important role in various spheres of life, significantly contribute to the activation of civil and economic turnover and promote entrepreneurship in the direction of global globalization. With the continued development of information networks, a new public institute has emerged, such as e-commerce, which is a profit-seeking relationship arising from the acquisition, modification or termination of civil rights and obligations, implemented remotely with the use of information and telecommunication systems, resulting in the participants of such relations arise rights and obligations of property character.

The authors examined and analyzed the existing works of scholars who considered the issues of e-commerce business relationships; defining the concept of e-commerce relationships, their specific characteristics, object and subject. The authors of the article used the works of domestic and foreign researchers who wrote on the subject.

The material, statistics, conclusions, and suggestions presented in the article are true and reveal the overall purpose and objectives of the study. In terms of the form of submission of material and the range of issues outlined and analyzed, this article seems to be a new step in e-commerce business relationships.

In the article, the authors indicate that the research conducted does not exhaust all aspects of the problem of development and development of e-commerce. In the future, the authors plan to continue the development of this topic, the results of which can be used in the scientific and practical activities of government bodies, within the scope of their authority to ensure the development of legal rules for the implementation of the system of use of electronic network for commercial purposes.

Key words: *commerce, e-commerce, Internet, electronic document management, business relationships.*